

IJsvrij

Poolexpeditie Willem Barentsz

na ruim 4 eeuwen weer actueel

Afgelopen najaar trokken de eerste vrachtschepen via de Noordelijke IJsee naar het Verre Oosten en volgden hiermee een route die tot voor kort door iedereen onmogelijk werd gehouden. Een dikke ijslaag hield deze doorgang immers eeuwenlang potdicht. Alleen de Nederlandse zeeman Willem Barentsz dacht eind 16e eeuw dat het hem wel zou lukken een gaatje te vinden. Zijn poging werd echter een overlevingstocht met dodelijke kou, angst en een fatale afloop. Nu de weg door klimaatverandering vrij is, is de mislukte expeditie van Barentsz weer actueel.

Aan het eind van de 16e eeuw stellen Amsterdamse kooplieden een gewaagd plan op: een expeditie naar het Arctische noorden met als doel om via een nog nooit eerder gevaren zeeroute het Verre Oosten te bereiken. In Azië liggen namelijk specerijen te wachten om voor hoge prijzen in Europa verkocht te worden, een gouden handel dus. Er is echter een probleem: Portugal en Spanje hadden een eeuw eerder al de macht over de wereldzeeën onderling verdeeld, waardoor de route via het zuidpuntje van Afrika zo goed als afgesloten is. De op geld beluste kooplieden zien aan de hand van kaarten dat de specerijen in theorie ook via de noordelijke ijszeeën te bereiken zijn. Voor het leiden van deze gewaagde reis valt hun keuze op Willem Barentsz.

Willem Barentsz

Willem Barentsz is een Terschellingse zeeman die furore heeft gemaakt met zijn cartografie van de Middellandse Zee. Zijn navigatiekunsten zijn niet onopgemerkt gebleven, net zo min als zijn koopmansgeest. Daarnaast heeft hij al twee eerdere expedities naar het hoge noorden achter zijn naam staan. Barentsz krijgt de opdracht om China en India via de zogenaamde noordoostelijke doorvaart te bereiken. Als hij slaagt, kan hij rekenen op een beloning van f 25.000, een astronomische bedrag in die tijd. Hiermee hopen de Amsterdamse kapitalisten twee vliegen in een klap

te slaan: ze omzeilen die irritante Engelsen en Portugezen en zijn ook nog eens minder tijd (en dus geld) kwijt omdat de route via het noorden veel korter is.

Vast in het Arctische ijs

In 1596 verlaten twee schepen onder leiding van Barentsz Amsterdam. Na Spitsbergen en Bereneiland te hebben gepasseerd, komen de Hollanders op 17 juli in de buurt van het boven Rusland gelegen Nova Zembla. Als ze het eiland kunnen rondom, ligt de verdere weg naar het oosten – en naar de zak met geld – open. Barentsz rondt de noordkant van het eiland, maar loopt vrijwel direct aan de oostkant in het pakijns vast. Het ijs mangelt en kraakt het 30 meter lange houten schip en houdt hen in een dodelijke greep. Omdat het schip ten dode is opgeschreven en dus geen blijvende bescherming biedt tegen hongerige ijsberen, sneeuwstormen en extreme kou besluiten de mannen aan land te gaan. Van aangespoelde bomen en drijfhout bouwen ze met veel pijn en moeite een tijdelijk onderkomen. Na een maand bouwen is het eind oktober klaar, net op tijd aangezien de zon zich vanaf november niet meer op Nova Zembla laat zien. Ze noemen hun bouwsel 'Het Behouden Huys'. Een positief klinkende naam voor een tien bij zes meter grote blokhut die plaats moet bieden aan 16 man.

Om warm te blijven
leggen ze stenen en
kanonskogels in het
vuur en nemen
deze mee naar bed

Overwinteren op Nova Zembla

Met het verstoken van drijfhout en kolen proberen de opvarenden tevergeefs de ergste kou van -20° tot -40° uit het huis te verdrijven. Maar hoe hoog ze het vuur ook opstoken, de wanden blijven bedekt met een dikke ijslaag. Wanneer de mannen rond het centrale vuur komen staan, verschroeven ze aan de voorkant en bevroren ze aan de achterkant. Zelfs de klok blijft door de kou stil staan. De enige manier om een beetje warm te blijven, is door stenen en kanonskogels in het vuur te leggen en deze mee naar bed te nemen. Maandenlang vechten ze tegen kou en honger. Om de tijd te verdrijven – en om te voorkomen dat ze elkaar naar de keel vliegen – zingen ze liedjes, krijgt ieder bemanningslid een taak (bijvoorbeeld hout verzamelen) en spelen ze spelletjes. Daarnaast jagen de mannen op ijsberen en vossen.

Ontsnapping

Na bijna een jaar op Nova Zembla te hebben gebivakkeerd is het duidelijk dat redding niet vanzelf komt. In het voorjaar van 1597 bouwen de sterk vermagerde mannen met hun laatste krachten twee kleine bootjes. Op 14 juni beginnen ze al zeilend en roeiend aan hun terugtocht. Dat lukt, maar niet voor iedereen. Willem Barentsz overlijdt na een week aan kou, uitputting en scheurbuik. De rest van de opvarenden bereikt uiteindelijk na 2.100 kilometer ploeteren het vaste land en wordt opgepikt door een ander schip uit de Hollandse handelsvloot.

Barentsz' erfenis

Het directe gevolg van Barentsz' mislukte expeditie (1550-1597) was de opleving van de walvisjacht vanaf Spitsbergen, de eilandengroep die de naar hem vernoemde Barentszee begrenst. De tocht had veel informatie over het Poolgebied opgeleverd, tijdens zowel de heen- als de terugreis waren grote groepen walvissen gesignaleerd. Pas in 1871 werd Nova Zembla weer door mensen bezocht. Het was de Noorse kapitein Carlsen die 275 jaar later voet op het eiland zette en restanten van Het Behouden Huys vond. De meeste van deze spullen zijn nu te bezichtigen in het Rijksmuseum in Amsterdam (rijksmuseum.nl).

De Behouden Replica

In het museum 't Behouden Huys op Terschelling kun je een replica van het huis bekijken waar Willem Barentsz en zijn 15 metgezellen overwinterde. behouden-huys.nl

IJsvrij

De wereld ziet er sinds de tijd van Willem Barentsz niet meer hetzelfde uit. Waar Barentsz nog door het eeuwige pakijns werd tegengehouden, heeft het smelten van de ijskappen ervoor gezorgd dat de Noordelijke IJzee ruim vier eeuwen na dato eindelijk doorgang verleent.

Dit najaar zijn er al twee vrachtschepen in geslaagd om vanuit Azië naar Duitsland te varen. Naast deze commerciële vaart maakt ook avonturier Ralph Tuijn, die menig oceaan in zijn roeiboort overstak, zich op voor een doorsteek in zijn 'peddelbak'. Gevreest wordt dat steeds meer reders in de nabije toekomst de (veel kortere) noordelijke doorvaart zullen nemen wat een enorme druk op het kwetsbare poolgebied zal leggen.

Koud leesvoer

- *Nova Zembla - De tochten van Willem Barentsz en de overwintering in het Behouden Huys* van Gerrit de Veer die meevoer met Willem Barentsz en een ooggetuigenverslag schreef.
- *De overwintering op Nova Zembla*; Hans Gramberg.
- *Nova Zembla - recente expedities in het Noordpoolgebied*; Pieter Floore en Jaap Jan Zeeberg.

Om te voorkomen
dat ze elkaar
naar de keel
vliegen, zingen
ze liedjes